

कक्षीवान् दैर्घतमस औशिजः। अश्विनौ। त्रिष्टुप्

आ वां रथो अश्विना श्येनपत्वा सुमृळीकः स्ववौ यात्वर्वाङ्।

यो मर्त्यस्य मनसो जवीयान्निवन्धुरो वृषणा वातरंहाः ॥ १.११८.०१

वृषणा- वर्षकौ। अश्विना। वाम्- युवयोः। श्येनपत्वा- श्येनगामी। सुमृळीकः- आनन्दकरः।
स्ववान्- आत्मज्ञानदायकः। रथः- लक्ष्यप्रापकगतिभूतर्तप्रतीकरथः। को अद्य युङ्क्ते धुरि गा
ऋतस्येति श्रुतेः। अर्वा- आभिमुख्येन। आ यातु- आगच्छतु। यः। मर्त्यस्य- मनुष्यस्य। मनसः।
जवीयान्- वेगवत्तरः। निवन्धुरः- सारथिस्थानत्रयसंपन्नः। वातरंहाः- वायुवेगः ॥१॥

त्रिवन्धुरेण त्रिवृता रथेन त्रिचक्रेण सुवृता यातमर्वाक्।

पिन्वतं गा जिन्वतमर्वतो नो वर्धयतमश्विना वीरमस्मे ॥ १.११८.०२

त्रिवन्धुरेण- सारथिस्थानत्रयेण। त्रिवृता- त्रिधा। त्रिचक्रेण- चक्रत्रयेण। सुवृता- सुष्ठु गच्छता।
रथेन- लक्ष्यप्रापकगतिशक्तिभूतर्तप्रतीकवाहनेन। आ यातम्- आगच्छतम्। गाः- चिद्रश्मीन्।
पिन्वतम्- पूरयतम्। नः- अस्माकम्। अर्वतः- प्राणान्। जिन्वतम्- प्रीणयतम्। अस्मे- नः।
वीरम्- वीर्यम्। अश्विना। वर्धयतम् ॥२॥

प्रवद्यामना सुवृता रथेन दस्त्राविमं शृणुतं श्लोकमद्रैः।

किमङ्ग वां प्रत्यवर्तिं गमिष्ठाहुर्विप्रासो अश्विना पुराजाः ॥ १.११८.०३

प्रवर्तमना- प्रकृष्टगमनेन । सुवृता- शोभनगतिमता । रथेन । दस्त्रा- दर्शनीयौ । आगत्य । अद्रेः श्लोकं
- गिर्युपलक्षितजडादुद्भूतं प्रवाहभूतं रसमयं मन्त्रम् । शृणुतम् । अश्विना । पुराजाः- पूर्वजाः ।
विप्रासः- मेधाविनः । वाम्- युवाम् । अवर्तिं प्रति- उपासकस्य दुःखं प्रति तदपनोदनाय । गमिष्ठा-
गमितारौ । किमाहुः- किं नाहुः । आहुरेवेत्यर्थः ॥३॥

आ वाँ श्येनासौ अश्विना वहन्तु रथे युक्तास आशवः पतंगाः ।

ये अमुरो दिव्यासो न गृध्रा अभि प्रयो नासत्या वहन्ति ॥ १.११८.०४

अश्विना- प्राणवशिनौ । वाम्- युवाम् । श्येनासः- प्राणापानमुमुक्षाभावनाः । श्येना मुमुक्षाप्रतीकाः
श्रुतौ । आ वहन्तु- समन्तात् प्रापयन्तु । रथे- ऋतभूते वाहने । युक्तासः- योजिताः । आशवः-
शीघ्राः । पतङ्गाः- पतन्तः । अमुरः- मूलशक्तिप्रवाहचोदकाः । दिव्यासो न गृध्राः-
सर्वप्राकृतभावनामुमुक्षा इव । दिव्यमप्राकृतभावनम् । गृध्रो मुमुक्षाप्रतीकः । गगनस्थाः पक्षिण इव ।
नासत्या- सत्यस्वरूपावश्विनौ । प्रयः- चरुपुरोडाशध्यानभावनादिहव्यं प्रति । अभि वहन्ति-
समन्तात् प्रापयन्ति ॥४॥

आ वाँ रथं युवतिस्तिष्ठदत्र जुष्टी नरा दुहिता सूर्यस्य ।

परि वामश्चा वपुषः पतंगा वयो वहन्त्वरुषा अभीके ॥ १.११८.०५

नरा- नेतारौ । वाम्- युवयोः । रथम्- ऋतभूतं रथम् । अत्र । जुष्ट्वी- सेवमाना । सूर्यस्य दुहिता-
ज्ञानोदयदेवता सावित्री । युवतिः- नित्यतरुणी । आ तिष्ठत्- आरूढवती । वाम्- युवयोः । अश्वाः-
अश्वोपलक्षितप्राणाः । वपुषः- सुरूपवन्तः । पतङ्गाः- मुमुक्षाः । अरुषाः- रोचमानाः । अभीके-
अस्मत्समीपे । युवाम् । परि वहन्तु- परितः आवहन्तु ॥५॥

उद्वन्दनमैरतं दंसनाभिरुद्रेभं दस्त्रा वृषणा शचीभिः ।

निष्टौग्र्यं पारयथः समुद्रात्पुनश्च्यवानं चक्रथुर्युवानम् ॥ १.११८.०६

दस्त्रा- दर्शनीयौ । वृषणा- वर्षकौ । वन्दनम्- नमस्कुर्वन्तम् । रेभम्- मन्त्रवन्तम् । दंसनाभिः-
कर्मभिः । शचीभिः- प्रज्ञाभिः । उदैरतम्- उदगमयतम् । समुद्रात्- संसारसमुद्रात् । तौग्र्यम्-
चिद्रश्मिमयशुद्धात्मांशभूतं जीवम् । निः- निर्गम्य । पारयथः- तारयथः । च्यवानम्-
च्यवन्तमृषिम् । पुनः । युवानम्- तरुणम् । चक्रथुः ॥६॥

युवमत्रयेऽवनीताय तप्तमूर्जमोमानमश्विनावधत्तम् ।

युवं कण्वायापिरिप्ताय चक्षुः प्रत्यधत्तं सुष्टुतिं जुजुषाणा ॥ १.११८.०७

युवम्- युवाम् । अवनीताय- अधस्तात्रीताय । अत्रये- अग्न्युपासकाय । ओमानम्- सुखकरम् ।
तप्तम्- ज्वलन्तम् । ऊर्ज- बलम् । अधत्तम्- धारयतम् । अश्विनौ । युवम्- युवाम् । अपिरिप्ताय-
अपिलिप्ताय पिहितदृष्टय इति भावः । कण्वाय- मेधाविन उपासकाय । सुष्टुतिम्- सुमन्त्रम् ।
जुजुषाणा- सेवमानौ । चक्षुः । प्रत्यधत्तम् ॥७॥

युवं धेनुं शयवे नाधितायापिन्वतमश्विना पूर्व्याय ।

अमुञ्चतं वर्तिकांमंहसो निः प्रति जङ्घां विशपलाया अधत्तम् ॥ १.११८.०८

अश्विना । युवम् । शयवे- निद्रोपलक्षिततमसा बाधिताय । पूर्व्याय- पूर्वं तमोरहितोपासकाय ।
नाधिताय- पुनस्तमोविमुक्त्यर्थं प्रार्थयते । धेनुम्- धेनूपलक्षितचिद्रश्मिम् । अपिन्वतम्-
क्षणमकुरुथम् । अंहसः- पापात् । वर्तिकाम्- पक्षिणीं मुमुक्षाप्रतीकभूताम् । निः- निर्गम्य ।

अमुञ्चतम्- विमोचितवन्तौ । विश्पलायै- विशां पालनसङ्ग्रहशक्त्यै । ला ग्रहे ।। जङ्घाम्-
जङ्घोपलक्षितगतिम् । प्रत्यधत्तम् ॥८॥

युवं श्वेतं पेदव इन्द्रजूतमहिहनमश्विनादत्तमश्वम् ।

जोहूत्रमर्यो अभिभूतिमुग्रं सहस्रसां वृषणं वीड्वङ्गम् ॥ १.११८.०९

अश्विनौ- प्राणेशौ । युवम्- युवाम् । पेदवे- गमनाय । इन्द्रजूतम्- ईशनाधिदैवतप्रेरितम् ।
अहिहनम्- वृत्रहन्तारम् । अर्यः- आर्यशीलानाम् । जोहूत्रम्- आह्वतारम् । अभिभूतिम्- अभितो
भूतम् । उग्रम्- वीरम् । सहस्रसाम्- प्रभूतदातारम् । वृषणम्- वर्षकम् । वीड्वम्- दृढाङ्गम् । अश्वम्-
प्राणम् । अदत्तम्- दत्तवन्तौ ॥९॥

ता वां नरा स्ववसे सुजाता हवामहे अश्विना नाधमानाः ।

आ न उप वसुमता रथेन गिरौ जुषाणा सुविताय यातम् ॥ १.११८.१०

ता- तादृशौ । नरा- नेतारौ । वाम्- युवाम् । स्ववसे- सुरक्षायै । नाधमानाः- याचमानाः । हवामहे-
आह्वयामः । अश्विना । सुजाता- शोभनजन्मानौ । नः- अस्मान् । वसुमता- संपद्वता । रथेन-
वाहनेन । गिरः- मन्त्रान् । जुषाणा- सेवमानौ । आ- आभिमुख्येन । उप- समीपम् । आयातम्-
आगच्छतम् ॥१०॥

आ श्येनस्य जवसा नूतनेनास्मे यातं नासत्या सजोषाः ।

हवे हि वामश्विना रातहव्यः शश्वत्तमाया उषसो व्युष्टौ ॥ १.११८.११

श्येनस्य । नूतनेन- अभिनवेन । जवसा- वेगेन । अस्मे- अस्मान् प्रति । सजोषाः- समानप्रीतौ ।
नासत्या- सत्यस्वरूपौ । आ यातम्- आगच्छतम् । शश्वत्तमायाः- नित्यायाः । उषसः- सावित्र्या
ज्ञानोदयदेवतायाः । व्युष्ट्यौ- व्याप्तिसमये । वाम्- युवाम् । अश्विना । रातहव्यः- दातव्येन हविषा
पूर्णः । हवे- आह्वये ॥११॥